

in eodem statu permanet, ut nec major sit influentibus, nec effluentibus minor: quia eadem mensurat et recipit, et rejicit eas.

Sed dum per plana cursu feror volatili, dum anhelus in arduis ilia duco, vel purpuream prati superficiem manu ipsius Sapientiae pictam, vel comata arboribus montium juga describo, arguit me ingratiudinis fons ille dulcissimus saepenumero mihi bibitus, et bene quidem meritis de me, sed a me male remuneratus. Objicit mihi cum exprobratione, quod saepe extinguendae siti meae servierit, quod se meis non solum manibus, sed et pedibus lavandis humiliaverit, quod multa mihi impenderit humanitatis ac benignitatis officia: bono merito, mercede mala me respondisse; se in locorum catalogo locum ultimum, et pene nec ultimum fuisse sortitum, cui tamen pro sui reverentia primus deberetur. Et vere diffidit nequeo sero me ipsius meminisse, quando ante ipsum alicujus memini. Verum ipse per decursus et discursus subterraneos tacite labens, ita ut

A nec leni murmure transitus ejus valeat deprehendi, instar aquarum Siloe, quae cum silentio vadunt, quasi proli metueret, ubique caput suum cooperit, et sui declinat aspectus. Quidni crederem velle taceri, quem video non nisi sub tecto velle videri? Hic ergo fons (quod boni fontis esse fertur indicium) ex opposito solis orientis oritur, ita ut aestivo solstitio roseam rutilantis aurorae faciem ex adverso salutet. Tugurio, vel, ut majori reverentia dicam, tabernaculo parvo et pulchro cooperitur et clauditur, ne undecunque sordes admittat. Ubi eum mons evomit, vallis deglutit: et in loco quo oritur, eodem quasi moritur, quin et sepelitur. Sed ne exspectes signum Jonae prophetae, ut tribus diebus et tribus noctibus delitescat absconditus: statim ad mille passus intra claustrum monasterii, quasi de corde terrae resuscitatus progreditur, et quodammodo redivivus apparet, visui tantum et usui fratrum se offerens, ne cum aliis quam cum sanctis eors illius amodo sit futura.

GAUFRIDI ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS IV (160)

SERMO (161) IN ANNIVERSARIO OBITUS S. BERNARDI.

1. Quam dulcis hodie, dilectissimi filii, paterna debet esse memoria! quam amabilis, quam acceptabilis, quam jucunda, quam celebris! Cum enim sit pretiosa in conspectu Domini mors servi ejus; nullatenus **1310** est negligenda mortalibus, nec sepelienda tanti viri memoria negligentiae tumulo, nec oblivionis est tumulanda sepulcro. Amplectendum in omnibus, et per omnia nomen sanctum, magna ejus opera audientibus, verba legentibus, considerantibus fructum. Nec decet illos corporeum ejus obitum oblivisci, qui ipsam vitam noverunt spirituales; quam devota Deo, quam pura sibi, quam fuerit utilis et fructuosa quamplurimis. Verum tamen dulcior satis, et longe eis debet esse jucundior hodierna memoria, qui inserti in illius tam bonae olivae pinguedine, etiam nunc ab ipsa sancta radice portantur. Super omnes autem dulcissima ejus et omnimodis debet esse devota, qui memoriam abundantiae suavitatis, quam aliquando gustaverunt, et ruminant, et eructant, dum recolunt et referunt aliis, quae de illo Dei homine viderunt, et audierunt, et manus illorum forte contrectaverunt. Ejusmodi enim secum loquuntur, et de iis pronuntiant universi quod, de beato Elia quidam Sapiens aiebat: *Beati sunt qui te viderunt, et in amicitia tua demorati sunt* (Eccli. xviii, 11). Caeterum, in omni veterum jucunditate captanda nobis utilitas, et quaerendus in omnibus devotionis affectus, salutis fructus, aedificationis effectus. Paupertas siquidem nostra refici magis eget,

C quam delectari: et si non desipit, escas potius quam delicias quaerit.

2. Et sane utrasque in hac sancta et fructuosa arbore, si pie quaerimus, invenimus. Hoc enim lignum primo quidem plantatum secus decursus aquarum, fructum suum dedit in tempore suo. Sed jam nunc, ut alibi transplantatum est secus aquas, nec aliquem desinit facere fructum. Vivunt adhuc in nobis exempla conversationis ejus, et frequentantur eloquia oris ejus, orationum ejus suffragia sacra non desinunt. Legimus de filiis Israel, quod *servierunt Domino cunctis diebus Josue, et seniorum, qui noverant omnia opera Domini quae fecerat in Israel* (Josue xxiv, 31). Utinam longo vivat tempore hujus beati Patris generatio, quam praesentialiter per Evangelium genuit ipse, et saepius parturivit! Utinam ejus vestigia sic sequatur, ne (quod absit!) adversus eam secutura posteritas causas habeat querelarum, quod declinantes cito a via vitae, quae ostensa est eis, nec ipsi intraverint nec permiserint nos deinceps introire sequaces! Hoc enim erat, quod a vobis assumendus, studiose monebat. Et nunc quoque, ni fallor, imo quia non fallor, paterna desiderat charitate, ut, secundum illud Apostoli, *quemadmodum accepistis ab eo quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo per omnia, sic et ambuletis, ut abundetis magis* (I Thess. iv, 1). Nimirum sollicitus erat propter illud forsitan Moysi sancti terribile verbum quod legerat, ne forte dicendum aliquibus videretur: *Adhuc vivente*

(160) De eo vide in observat ad lib. iii Vitae S. Bernardi.

(161) Habitus anno 1163, uti colligitur ex num. 5.

me et ingrediente vobiscum, semper contentiosae egistis contra Dominum: quanto magis, cum mortuus fuero? (Deut. xxxi, 27.) Nec minus, ut vereor, apostolica eum verba movebant, quod intraturos forte praenosceret post discessum suum in discipulorum ovilia lupos graves (*Act. xx, 29*). Utinam ergo nobis ille in perpetuum vivat, nec aliquando moriatur! Utinam nunquam discedat, sed firmiter teneatur, nec aliquando dimittat! Utinam noster ille inveniatur Abbas, et vos filii ejus; vester ille pastor, et vos oves pascuae ejus! Nos enim, ut ipsi scitis, non propter nos, sed propter illum qui dilexit nos, hodie hic sedemus, quod cavere ante omnia volueritis, ne surrexisse videretur in nobis qui ignoraret Joseph (*Exod. i, 8*).

3. Et nunc, charissimi, quae videntur in nobis temporalia sunt, et continuo transitura: non sic autem quae in illo credimus, etiam videmus. Invisibilem itaque, tanquam videntes æmulemur et veneremur, in omnibus observantes praecepta ejus, consilia et exempla optantes, etiam et orantes. Utimur interim commemoratione, temporali congratulamur officio, perpetuo lætamur aspectu. Nunquid enim vel modo, sicut videre eum non meremur, sic ab eo ipsi etiam non videmur? Absit a nobis, fratres, absit, ut tale aliquid vel tenuiter suspicemur! Quam multa Vir sanctus, etiam, dum in carne vixit, vidit in spiritu? quanta etiam longe positus comperit? quam multa quoque futura praenovit, atque praenuntiavit? Scio hominem, quem divini sermonis homo cum aliis quidem non paucis ipse piscatus, in celam **1311** Novitiorum, ubi plures eo tempore juxta legis Dominicae sanctionem, primitiarum manipuli frangebantur, et torrebantur, induxit. Interim causa exstitit, sicut frequens illum trahebat necessitas, tam suorum, quam totius Ecclesiae Dei, ut egressus a monasterio per dies aliquot Pater sanctus absens, sed corpore solo, non corde, nec efficaci providentia spiritus, sed praesentia carnis infirma. Regressus denique de via, tirones Domini sui confestim visitat, quos ad militiam ejus (si bene memini) circiter octoginta armis spiritualibus (162) instruebat. Quibus salutatis, non multa locutus, unum illorum nomine evocans, aiebat: « Noveris quia, postquam me non vidisti, ipse te vidi, et quidem mœstum nimis, ac vehementer afflictum, et cum tibi pacem, cupidus pacis osculum darem, lacrymis tuis ipse permadui. » Hæc ait, et propius illum accedere jubens, sua illa piissima dignatione osculatus ac magnifice consolatus est eum. Nec mirum quod mira facilitate, mira celeritate nubem illam radius ille dissolvit; siquidem non jam illa visio fuerat. Nam in multa ante praeventum benedictione dulcedinis, post ejusdem beati Patris egressum, gravissima quaedam occupaverat ea tempestate tentatio, et propemodum vehemens absorbuerat mœror. Sed gemina quaedam sacrorum gratia laborum in verbo veritatis, et in osculo chari-

tatis confestim tristitiam depulit, reddidit lætitiæ salutarem.

4. Et nunc, fratres, quis dabit capiti nostro aquas lacrymarum, fontes oculis nostris? Suspiremus lumen, suspiremus, charissimi, suspiremus ad Dominum, donec arenti nostrae terrae utramque adjiciatur irriguum: deducant oculi nostri divisiones aquarum, si forte in illum pluant paternae clementiae sinum, si forte etiam nunc ad filiorum fletus paternum madeat pectus. Quem enim velut in canis adhuc infantilibus vagientis parvuli causa non lateuit, quando longe positus, et afflicti tribulationem perceperit, et tristitiam moverit, lacrymas senserit: quid patatis, quanto certius nunc nostra omnia percipit, omnia novit, omnia sensit? Aut quomodo singulis quibusque, cum apparuerit adhuc, si sine ulla hesitatione viderimus eum: et utinam gaudeat cor nostrum, et gaudium nostrum nemo tollat a nobis, quomodo, inquam, singulos amplectetur, singulos alloquetur, singulis indicabit, « Quis ego tibi, cum nescires, in illa tunc necessitate adfui, illos audivi gemitus, illos conatus adjuvi, illas vidi lacrymas, suspiria illa suscepit? » In qua tamen nimirum expectatione ipsos, quos Vir sanctus adhuc in carne degens spiritualiter educavit, primos convenit, et non solos: utrumque enim eadem de se ipsa Veritas ait: *Beati oculi qui vident quae vos videtis (Luc. x, 23)*; et: *Beati qui non viderunt, et crediderunt (Joan. xx, 29)*.

5. Nonnullis etiam Pater sanctus, cum in carne eum non viderunt, benignum sese in spiritu exhibuit patrem, tulit opem, abstulit tentationem, attulit consolationem. Nam ex lavacro sacri corporis ejus, cum ex more ei post transitum debitas exhiberemus exsequias, fratres quidam in remotissimas orbis partes deportaverunt; et, sicut eorumdem certa relatione didicimus, cum jam decimus annus transierit (an. 1163), non tantum aqua illa usque modo manet omnimodis illibata, sed eandem obtinet et gratiam quaecunque fuerit superfusa. Cum enim pluribus jam ad remedia postulantiibus de eodem sacro liquore donaverint (nam et eum multis opem tulisse confirmant), impleto tamen saepius aqua altera vasculo, talis permanet usque hodie, qualis prima fuerat die. Atque utinam in perpetuum in ejusdem beati Patris congregatione probetur, quod in liquore fieri perhibetur, ut nec color optimus in exteriori conversatione nec sapor in coelesti intentione, nec odor in opinione mutetur; sed eidem gratiae in qua Vir sanctus exstitit, quidquid infunditis conformetur. Neque nunc ipsius proposuimus narrare virtutes, sed ad ejus æmulationem et reverentiam vestras, quantum possumus, erigere mentes. Quem nimirum, etsi corporaliter jam non videtis, spiritualiter quae de illo dilectionis vestrae corda meditantur, adjuvabunt sensus nostri conatus; et quidquid sermoni meo expedire difficile est, vestra sibi pectora propriis cogitationibus eloquentur. Scriptura quodam loco **1312**

(162) Vide lib. V, Vita, num. 5.

continet : *Sapientia in exitu cernitur*, hoc est dicere : A Sapientis conversatio in consummationis fine laudatur. Unde et in alio loco : *Ne laudes*, inquit, *hominem in vita sua*; et iterum : *Ante mortem ne laudaveris quemquam* (*Eccli. xi, 30*) : tanquam diceret, Lauda post mortem. Viventis enim laudibus laudato locus vanæ exultationis offertur, et laudatori maxime nota assentationis affligitur.

6. Multis enim modis utile est laudare defunctum. Primum, quia dum abest cui gratificari laudatione possumus, necesse est ut ad largiorem gratiæ Deum laus tota referatur. Deinde, quia sola virtutis admiratio residet, ubi suspicio assentationis aufertur. Defuncti itaque in sancta congregatione fidelium laus prolata plena est ædificationis, jactantia vacuat merita; in hoc quoque eum, qui laudatur, accusans, quod plures sua laude proficiunt. Nec vereor ne nimis forsitan favorabiliter de eo me loqui credatur, quia, præterquam nihil non inferius dici suis virtutibus potest, nemo est qui illum non suum computet, suum senserit, suumque crediderit. Non tamen ego ingenii fiducia, neque fretus eloquio, ad attingendam tanti Viri vitam manum mitto : quam si quis præcæ eloquentiæ auctor attingeret, non solum nihil facundia ornaret, sed victus materia mole succumberet. Vester me amor provocat, vester affectus de illo aliquid loquendi fiduciam subministrat. Animabitur ipsius, ut credimus, merito sermo, quamvis repentis ingenii; et quod jacet verbis, elevabitur rebus, et effusa in illum charitate vestrorum pectorum condictur.

7. Est illud votum omnibus oratoriæ disciplinæ, quorum laudandam susceperunt vitam, patriam prius et originem prædicare, ut quod in propriis virtutibus deest, in patrum gloria præcessisse videatur. Nos autem in Christo omnes unum sumus, et fastigium est nobilitatis, inter Dei famulos computari : nec addere quidquam nobis ad dignitatem hanc originis terrenæ decus, nisi contemptu suo potest. Nemo in cælis clarior, quam qui repudiato patrum stemmate, elegit sola Christi paternitate censi. Prætermitto itaque commemorata avita illius sæcularium honorum insignia, et familie suæ nobilitatem majori generositate pectoris fastiditam, nec placuisse illum sibi de supervacuis suorum honoribus, qui per amorem veritatis jam suos non optabat. Ad illud potius meus sermo festinat, quam dulcissima infantia, quam modesta pueritia, quam gravis adolescentia fuerit, quam omnes ætatum gradus supra virtutem transcendit, majorque semper inventus sit, ut prorsus divino quodam pedagogo educatum putem. Intraerat enim gratia sua omnium sensus; et cum eum Christus sibi assumeret, terram [al. tamen] in suis omnibus certatim mundus tenebat. Alios dulcedo sua alligaverat, alios collegii blandimentum devinxerat, alios juvenum exercitus admiratio sæcularium virtutum tenebat. Quot illi jura prioris gratiæ fuerant, tot a conversione vinculis retrahabatur. Commune quoddam decus præripi omnes timebant. Et vere quis

unquam illum habitus non quasi proprius accepit? Quos aliquando amictus non ornavit? Itaque velut splendidissimam gemmam et commune omnium decus sibi simul putabant eripi, neque immutanda hæc omnia et reformanda in melius, ut vidimus, sed quasi moritura credebant. Nec immerito eum sæcularis gloria sibi a Christo præripi timebat, quem inter reliquos ornatissimum invenit, velut unicum amplectebatur.

8. Verum fastidiebat adolescens, quo grandævi delectabantur, tali se semper adhortatione compellens : « Delectat hæc vita, sed decipit. Alia in ecclesiis præcepta recitantur; alia ibi in auribus mandata sonuerunt. Illic modestia, continentia, et pudor traditur : hic luxuria effrenata mittitur. Illic ad æternum regnum Christus invitat : hic diabolus ad temporale sollicitat. Omnè quod in mundo est, vanitas et concupiscentia oculorum. Et mundus transit et concupiscentia ejus : qui autem facit voluntatem Dei manet in æternum (*I Joan. ii, 16, 17*), sicut et ipse in æternum. Festinemus erui ab his laqueis, dum adhuc minus tenemur. Diu alligata tardius solvuntur. Facilius est tenera vellere, quam robusta succidere. In monte salvam fac animam tuam, ne forte apprehendant te mala conversationis istius. Cito serpit voluptatis venenum. Servanda **1313** est Christo pro Christi gratia sumpta libertas. Alii aurum argentumque mirantur : dominantur, ut video, metalla dominantibus. Prædia atque mancipia non sine animi sui captivitate possideant alii, honoribus gaudeant, et honori in se divinæ imaginis præferant. Mihi satis est mancipium non esse vitiorum; mihi salus, gaudium; mihi in virtutibus, voluptas; mihi thesaurus sit. Pensabit mihi gaudia mœroribus : dabit et in hac vita, disciplinæ studio oblectari, et ornari; et inter hæc dignum fieri cælestibus regnis. » Nec longas talis melitatio moras pertulit, sed illico in flammam talis conversionis nutrita hujusmodi fomentis scintilla perrumpit. Jugum Dominicæ servitutis subdita cervice suscipiens, jugum libertatis excussit, intelligens summum esse captivitatis genus licentiæ juventutis. Transfertur ad nitorem mentis vestium splendor; cervicis lacteæ decus palliis rigentibus occupatur; transit lætitia in gravitatem : membrorum vigor animi vigore mutatur. « Virtus corporis in virtutem spiritus migrat : pallescit jejunio speciosa facies; et prius succi, sit plena gravitatis. Et quid phura? totus de alio alius ostenditur. Assistit tironi suo Dominus, et consolatur : nec dissimulat germanos suos in collegium suscitare, qui exemplo ejus vocati ad conversionem, sicut collegio illum, ita et virtute comitati sunt.

9. Hinc jam inter illos certamina gratuita propositi [al. proposita], cujus mens ad pietatem mollior, cujus esset cibus durior, cujus sermo blandior, cujus amictus asperior; quis loqui rarius, quis orare crebrius posset; quem minus moveret injuria, quem magis misericordia; quis daret promptius quod sibi detraxisset; cui in ore rarior mundus,

cui frequentior Christus : quis in illa sublimitate virtutum sibimetipsi minor videretur ; et quo magis merito ascenderet, hoc magis compunctione decresceret. Jam quæ illorum gravitas, quæ simul maturitas, quam rara feminarum visitatio, etiam proximarum, et quæ inter tot virtutes totius vanitatis fuga ! Industria horum electis Dei templum excitatur, apta monachorum tecta consurgunt, ubi angelica ab illis vita in terris ducebatur, in multa patientia, in vigiliis, in jejuniis, in scientia, in longanimitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei. Interea amor in illum omnium crescebat, multiplicabatur, disseminabatur, et fama in ulteriora quæque ferebatur. Tota erga illum patria obsequii amore et honore certabat. Pavebat ille interea gloriam suam ; et honorem bonæ conversationis longe lateque diffusum licet ad Dei laudem referret, sibi tamen vanitatis periculum metuebat inferre : percepisse se in vita sua mercedem putabat. Certatim jam illi omnis regio quærentes Deum dirigebat : hunc expetiit quisquis Christum desideravit : plane Christum, qui hunc expetiit, invenit. Illic enim totus ille vigebat. Pectus suum quasi præcelsam arcem et splendidissimum templum insederat. Illic castitas, sanctitas, fides, sapientia, et virtus habitavit : ibi justitia fulsit et veritas. Itaque velut effusis ulnis, patentibusque brachiis in amplexum suum omnes, hoc est, in amorem Christi invitabat. Omnes undique ad illum certatim confluebant. Etenim quæ adhuc terra, quæ natio in monasterio illius cives suos non habet ? Quem ille rabidum non mitigavit ? quoties de immanibus belluis quam mites fecit columbas ? quam amaros interdum movit et Christi dulcedine aspersit ; et quorum gravitas sibimetipsis pænalis fuerat, eorum postmodum gratia oblectamento omnibus erat ? Degustata denique boni suavitate, non poterant non magis odisse quanta [fort. quod antea] fuerant. Nam velut educti in novam lucem, antiquum illum diu insidentium errorum carcerem detestabantur.

10. Pulsa est per orationes ipsius varia pestis animorum. Amaritudo, asperitas, et rabies locum dabant libertati, quam Christus obtulerat : et delectabat requies post longam et gravem Pharaonicam servitutem. Stupenda et admirabilis permutatio ! Non circeo, ut aiunt, poculo ex hominibus feras, sed ex feris homines Christi, tanquam dulcissimum poculum ipso ministrante, faciebat. Quid enim non obtineret illa instantia cum alacritate conjuncta ? Aut qui lapides non in Abrahæ filios verterentur (Matth. III, 9), ubi tanta in 1314 exspoliendis mentibus officina virtutum ? Si minus hominem ad salutem suis exhortationibus promoverit, Deum oratione constringeret. Omnium enim ille passiones suas credidit, et tanquam suas flevit, et profectus laboresque omnium computavit suos, sciens gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Simul et virtutes, et vitia omnium in mé-

riti sui cumulum transferebat. Sicut enim virtus ad virtutem excitat : ita miseratio miseris impensa sanctificat. Metit ergo in singulis plus quam singuli sibi. Singulorum enim salus summam illi gloriam struit. Impiger, festinans, infatigabilis perseverat, prout uniuscujusque mores naturamque conspexerat. Hunc secreto, hunc palam ; hunc se-verus, hunc blandus aggreditur, et ad castigandi immutationem, ipsam plerumque faciem castigationis immutat. Inde illud erat, quod non facile quemquam tantum vel amari vidimus, vel timeri. Ita enim duos hos affectus in unoquoque suorum collocabat, ut amor suus dilecti metum, et timor disciplinæ amorem introduceret.

11. Incredibile est quantæ illi curæ fuerit, ne quem tristitia affligeret, ne cogitatio singularis urgeret ; quam facile perspexerit quid quemque vexarit, quam singulorum mentes gestarit : quantæ præterea pietatis dispensatione provideret, ne quem nimii labores gravarent, ne quis nimia quiete operet ; ipsos, si dici potest, singulorum fratrum somnos pio pensavit affectu. Valentes corpore a desidia semper discutens, ferventes spiritu cogebat ad requiem. Omnium vires, omnium animos, omnium stomachos instinctu, ut credo, Dei noverat, vere servus omnium factus per Jesum Christum. Mirandum est quomodo unus tot simul officia compleverit : tam varia infirmitate præsertim vexatus, fortissimos quosque et recenti adhuc comessatione pervalidos in jejuniis, vigiliisque, impar viribus, pari lege comitatus est. Infirmos ipse infirmior visitans, refrigerium animarum simul providit et corporum ; et ne cuiquam minus fuisset impensum, animo semper recurrerebat : « Hic alget, hic cogitat, illi labor gravis est, huic esca non congruit, ille ab aliis læsus est. Grave quod hic intulit, non minus grave quod iste sensit injuriam. Grandi instantia opus est, ut offensa gratiam consequatur : et hic sibi illatam contumeliam, aut nullam, aut levem putet ; hic autem se gravissimam intulisse suspiret. » Hæc illi jugis opera, jugis intentio erat, levigare omnibus jugum Christi ; et quidquid diabolus injecisset, avertere : discusso culparum nubilo gratiarum serena revocare ; amorem Christi et proximorum amando inserere ; et mentes omnium tanquam suum pectus innovare gaudio, et ad Christi desiderium tanquam primo conversionis die inardescere.

12. Hinc illud erat, quod omnis congregatio cupida servitutis, ad nomen ipsius ex diversis terrarum partibus collecta, tam moribus quam linguis dissona, in illius conspirabat amorem. Omnes dominum, omnes patrem vocabant, in illo sibi patrem, ac propinquos, et omnia simul reddita computantes. Didicerant omnes, ipso sibi compatiante, dolores illius suos comportare [fort. computare] : ut sicut sol cœli faciem, pro sua sola aut obscuritate, aut serenitate vestit ; ita congregatio illa cœlum sitiens, et cœlestibus studiis mancipata, ab ipso

vel nubila, vel serenitatem mentium quasi a speculari in Christo sole susciperet, ipsoque congruo congrueret, inspiranti revelaret. Hinc illa erat, et adhuc suis orationibus permanet diffusa in monasterio Spiritus sancti gratia, tanti doctoris exemplo et admissione firmata, et in variis charismatum donis, et humilitate, et mansuetudine, et charitate non ficta: et una capitis gloria in diversitate membrorum. Magna illi inter hæc erga advenas et hospites cura: in squalore eremi, suo conspectu delicias ministrabat, tunc primum agnitos tanquam dudum suos, cum tanto gaudio et alacritate suscipiens tanquam adoptasset. Nullius pene angustiae ad ipsum pervenerunt, quæ ultra ipsum protenderentur, et non in ipso metam reperirent. Certatim ad ipsum undique litterarum officia perlata sunt. Quibus ille quam novis affatibus variata reddebat, quam gravia, quam blanda, quam dulcia! Quis non se beatam **1315** domum, beata scrinia credidit? Sermo ex ore ipsius tam meditatus, tantum in scriptis illius salutis, tantum dulcedinis fuit, ut non scriniis aut armariis, sed arca patula conderentur. Inde est, quod plurimi ea scripta sensibus ferunt, et ad testimonium amoris sui libentissime proferunt. Denique quis unquam tantos sibi amicorum præsentium alligavit affectus, quantos qui se diligerent, avidissime desiderarent, habuerit ignotos?

13. Interea ego, dum multimodam ejus in omnes gratiam memoro, in me infinitam curam prætermitto: quæ utinam mihi non minus in Christo salutis attulerit, quam inter vos amoris! Nam profusa illius in omnes charitas (quod sine invidia dixerim, quantam in me adjecerat; et leve illud Christi jugum quanto mihi levius blandimentis suis fecerat? Aluit primum lacte, postea vero potavit etiam profusio illo, quod in se erat, cœlestis sapientiæ. Atque utinam tantum angustiae spiritus mei, recepissent, quantum ille studebat infundere! Præparasset me profecto vobis, et desiderio vestro dignum dedisset, successorem sibi idoneum erudisset. Sed non facile generatis [fort. sentiretis], quantum amisistis boni, si redintegratum vobis bonum vestrum fuisset. Pius Dominus, qui stimulando animos vestros ad dilectionem parvitatibus meæ, dedit ne a sepulcro illius abessem, illud etiam vobis orantibus donet, ne a viis illius longe recedam; sed quidquid illum egisse cognovero, sine exploratione aut disceptatione factorum agere festinem.

14. Interea ego, dilectissimi, perstringens potius cuncta quam referens de solertissimo Patre vestro, ea quæ erant vobis nota, replicavi. Vidistis enim, dilectissimi, illam sollicitudinis vigilantiam, illud disciplinæ studium, illas pietatis lacrymas, illam jugem ac perpetuam mentis serenitatem, cujus testimonium vultus immutabilis erat. Vidistis illam latitudinem charitatis, quæ tanta in illo fuit, ut non immerito, si charitas ipsa exprimenda esset, in vultu hujus potissimum pingi debere vultu vide-

(163) Vid. lib. 1, Vitæ, cap. 3.

A retur. Quis unquam illum sufficienter vidisse sibi visus est? Cui non loco omnium affectuum fuit? Quis ita mistam hilaritate disciplinam propinavit? Quem non cum ipsius, qui corrigebatur, voluptate correxit? Quando lætitia illius lascive quidquam redolens? quando tristitia non salubris? Quis eum non altiore invenit, quam prius viderat? Semper in summitate virtutum positus, semper quo crescere posset invenit. Jam vero sub exhortatione ipsius quis anxius non dolorem suum sprexit? Quis feris moribus non insaniam exsecratus est? quis lascivus luxuriam suam non detestatus est? Quid plura? *Omnibus omnia*, ut Apostolus ait, *factus* (I Cor. ix, 22), communis omnium medicina erat. Nullam pene gratiam non in se tam plenam habuit, ut ipsam specialiter excolere et possidere tanquam unicam putaretur. Non facile quidquam tam forti pectore exhorruit. Inter quælibet aspera et diu tolerata tormenta nec optavit improbe mortem, nec expavit. Nam quem vivere inter quælibet gravia in Christi servitute non piguit, ad novam vitam per communem illam novæ vitæ januam transire non timuit, præmeditata illi ultima hominum necessitas.

15. Jam eum quæ circa vos sunt audire et videre nullatenus dubitatis. Nimirum ipse est, qui prima die, qua felicissimum istud cum Domino fœdus iniit et vovit sacræ conversationis; necdum posito habitu sæculari, in fratris latere nondum infixam lanceam vidit (163), et post dies circiter quindecim insigendi locum vulneris digito demonstravit. Nunc autem corruptibilibus exoneratus exuviis, corporalibus vinculis absolutus, terrenis eductus a tenebris, mundano de carcere erutus, ex his potissimum, quæ ad suorum necessitates pertinent filiorum, aliquid ignorare credatur? Non est ista sollicitudo carnalis, nec spiritualis est æstimanda paternitas in carnis resolutione dissolvi. Sane etiam nunc audire debet a filiis, audire debet e tumulto, qui auditus olim est in utero materno. Unde etiam celebranda cognoscitur in multa benedictione ejus memoria post decessum, cujus magnifice commendata est sanctitas etiam ante ortum. Sicut enim novit qui sunt ejus Dominus, et novit utique quos elegit a principio: sic **1316** etiam sua quibusque tempora et momenta constituit, quibus æternæ suæ dilectionis, vel ipsis, vel de ipsis innotescat arcanum. Cumque alios in pueritia, alios in juventute, alios in senectute vocaverit: nonnullos tamen, sed paucos, velut quodam privilegio gratiæ specialis in benedictione præveniens, imo præripiens, necdum natos, quales essent, quibus voluit signis et indi-

ciis declaravit.

16. Sic electi sui et prædilecti hanc venerabilem matrem, adhuc felicissimo onere gravidam, insolita visione perterruit, sed interpretatione ejusdem consolatus est visionis. Cum enim nobili foret gravis fœtu, somnium vidit quod Religioso

cuidam solitario indicans ait : « Vidi et audivi A quasi catulum toto corpore candidum , in dorso subrufum , in meo latrantem utero , et expavi. » Cui ille : « Ne metuas , ait , paries filium acceptabilem Deo , qui prædicator efficax et eximius , magnus et excelsus in verbo gloriæ est futurus (164). » Sic nimirum Bernardus noster ex quo cœpit utcuque vivere , cœpit mirabilis apparere. Necdum parturiebatur , et jam prædicabatur , vel magis jam ipse prædicabat : et nec lactans quidem adhuc erat , jam tamen laudans Dominum apparebat. Nec immerito sic commendatur antequam natus est : non immerito , inquam , divino magnificabatur oraculo , dum adhuc materno parvulus gestaretur in utero. Fidelis siquidem viri verbum quam veraciter sit prædictum , quam effi- B caciter adimpletum , ipsi nimirum hodie recolunt , qui in se ipsis experti latratuum ejus efficaciam et medicinalem linguæ gratiam certius cognoverunt. Et nunc , Domine , qui te diligit , canem tuum utique diligit. Utinam et ipse diligas , quem ille dilexit. In cujus eloquio evidenter probavimus esse completum , quod in laudem sponsæ persequitur in Cantico canticorum : *Sicut vitta coccinea labia tua , et eloquium tuum dulce* (Cantic. iv , 3). Paucis siquidem verbis fervor in colore coccineo , in vitta subtilitas et latitudo , sed et cogitationum cordis cohibitio , tanquam capillorum capitis colligatio , evidenter autem et expresse eloquii est commendata dulcedo. Cujus autem doctrina C tam fervens , tam subtilis , tam copiosa , tam utilis , tam dulcis denique et acceptabilis fuit ?

17. Sed quid dicimus , quod in corpore toto candido dorsum visus est habuisse subrufum ? Candor enim castitas ; candor , innocentia vitæ ; candor corporis , puritas est actionis. Quid autem rubor est ? Nonne martyrium ? Quid si rufus apparuisset , nonne martyr fuisset ? Nam dorso portantur onera , dorsum ad flagella præbetur : et quamvis non timuerit cavere [fort. currere] , quis plus currit in certamine , confessor ista sustinens , quam martyr ictum sufferens ? Humano tamen arbitrio post bonos martyres sanctis confessoribus gloria in sæculo tribuitur. Cæterum , si meminimus , quanta tulit et pertulit hic Dei famulus , quam multa , D quam gravia , non unius ictus mortificatione sed longa sui corporis maceratione sustinuit : non immerito forsitan , sicut beatum Laurentium Apostolorum supparem , sic Bernardum nostrum supparem martyrum dicimus , quem subrufum in matris utero apparuisse cognovimus. Felix , qui inter cœlestis sponsi membra , tam celeriter suo conformatus est Capiti , ut quemadmodum ille *candidus et rubicundus , electus prædicatur eam millibus* (Cantic. v , 10) : sic iste suo utique modo candidus , et sine passione rubicundus , patientia tamen subrufus exstiterit. Oportet autem nobis quoque imitatores ejus esse , sicut et ipse (164) *Ibid.* , cap. 1

Christi. Nonne enim , etsi non aliis , nobis tamen apostolus est ? Nonne signa apostolatus vos estis ante Deum ? Nec vos pauci tantum , qui cum eo etiam nunc præsentialiter cohabitare videmini ; sed qui in locis hodie tam innumeris sub umbra nominis ejus vivunt , inter gentes tam diversas , plerumque etiam barbaras et perversas. Utinam non degeneres vos præbeatis filios tanti Patris , sed candidos in sanctimonia , subrufos in patientia , latrantes zelo Ordinis , fervore justitiæ , voce libera veritatis. Sicut enim eundem Patrem candor excellens totius suæ conversationis et vitæ , confessoribus sanctis et electis virginibus sociavit , dorsum quoque subrufum martyrum supparem fecit , apostolicum virum excellens doctrina probavit : sic ejusdem vox in utero tam 1317 ipsius desiderabili contubernio , quam sæculorum omnium consortio et beata visione donabit. Nimirum non eos solos , quos prædiximus , eundem Patrem , si mecum , fratres , in hac parte sentitis , aut querere stupebitis , aut invenire sperabitis. Multas ille in domo Patris , ut a multis multum exoptatus advenit , mansiones sibi paratas invenit : nisi forte amhigimus , feliciter eum in prophético cuneo esse susceptum , quem in tantis experimentis sæpe probavimus spiritum habuisse propheticum. Sed nec illud incredibile cuiquam videatur , sanctos etiam patriarchas , ut primum ille Vir Dei cœleste palatium et divinum introivit templum , gratanter ei suum non modo aperuisse sinum , sed annuisse consessum. Siquidem non indignum judicarunt in illo sacro numero sui senatus ascribi , in cujus semine tantas undique gentes vident , nec invident benedici.

18. Nostis etiam , dilectissimi , sanctos et summos sensisse doctores , electorum species hominum , pro diversis suorum qualitatibus meritum , ad sacros provehi ordines Angelorum. Dicuntur enim Angeli nuntii ; Archangeli et Principatus , summi nuntii ; quod per illos minora credantur , per istos summa quædam et præcipua nuntiari. Nihilominus etiam in electis hominibus invenire est alios , qui licet minus eruditi parva capiant , fideliter tamen proximis quibus possunt , eadem ipsi annuntiant : alios , qui sublimiora quædam percipiunt , et ea quoque D sine invidia perfectis et capacioribus quibusque communicant. Et illi quidem hinc transeunt ad angelicum ordinem , obtinent isti inter Archangelos mansionem. Neutrum autem doctrinæ genus huic beatissimo Patri nostro defuisse cognovimus. Siquidem spiritualibus spiritualia comparans , sublimia proponebat : nec ineruditis tamen et parvulis condescendere renebat. At illud in eo forsitan tunc exstitit mirabilius , et nunc sapit dulcius , quod videbatur humilior. Quoties enim et nos audire delectabat , et nunc meminisse delectat , quemadmodum iste homines rusticanos , et mulierculas pauperes ad congrua sibi humanitatis officia provocabat ? Nimirum docebat illos , cum vicino alteri suus , ut

ascolit, panis defloret, hilariter ei, donec reddere possit commendare : alterum vicium, cum sibi ille, alias forsitan occupatus, non praepraverat escas, cum charitate eum vocare ad olera ; magnanimiter ei legumina modica mittere, et exigua communicare pulmenta. Sic et legitimi fidem servare conjugii ; nec ingratos divino beneficio, metas transgredi indulgentiae salutaris. Terrenis etiam dominis stipendia ministrare terrena, et fideliter debita reddere illi, vel decimas sine fraude, qui justius poterat etiam novem partes, quam agricola sibi vel decimam vindicare. Ipse enim et terram condidit, et haeceros dedit, et vires contulit laboranti. Ipse etiam jactata semina gelu constringit, pluviis rigat, vernali fovet tepore, sole torret aestivo. Alioquin perdit, qui arat, laborem suum, nisi ille dederit incrementum. Sortilegos etiam et eorum sacrilega carmina studiose monebat oportere cavere : nec debere eos nocentes sibi, cum non possent gladiis, labiis insectari, nec fraudando invicem in magnam perniciem modica lucra sectari : sed illius memlaissime, qui cum dives esset, propter nos factus est pauper, et quia ei derelictus est pauper.

19. Ceterum in parvis etiam referendis parvitas nostra deficiens, ad majora ejus insignia quando sufficeret ? Itaque melius arbitramur hanc ei suarum laudum cedere portionem, ut spiritualis ejus doctrina, quoniam longe alia intentione scripsisse constat, ex litteris tamen propriis innolescat. Nam et lucerna cum ad hoc magis, ut caetera videantur, accensa fuerit, latere tamen ipsa non poterit. Nobis interim cotanemorasse sufficiat quod merito creditur in utroque caelestium nuntiorum ordine constitutus, qui in utroque docendi genere fuerit tam fidelis, tam efficax, tam devotus. Sane per eos Spiritus, quos Virtutes appellant, multiplicia aiunt edi signa : per Potestates, demonia coerceri. Quod si eisdem connumerantur ordinibus, qui eisdem pollent operibus : liquet profecto, quod a neutro etiam horum Bernardus noster excluditur, qui tam magnifice in utraque miraculis enituisse **1318** cognoscitur. Inter Principatus et Dominationes illud forsitan interesse videtur, quod cum utriusque credantur electis etiam praesese spiritibus, Principatus tamen velut ex officio caeteris facienda disponant, et tanquam strenui quidam divinatorum exercituum duces in ipsa ejus operis executione praecedant. Porro dominationes gradu sublimiore illis etiam sibi obedientibus mira quadam potentia et auctoritate praeminent. Unde etiam inter homines ipsos credimus ad Principatum ordinem pertinere, qui caeteris fratribus praesunt in sollicitudine administrationis. Illos autem ad Dominationes, qui ipsam magis obedientiam obtinere promerentur speciali quadam reverentia sanctitatis : nimirum de ejusmodi dicitur, quod ipse jure manditiae dii inter homines appellentur. Nec difficile est animadvertere, qualiter in hoc beato Patre nostro pariter haec utraque conveniant. Siquidem et plurimis fratribus pastorem exhibuit

PATROL. CLXXXV.

A sollicitudinem, et apud omnes penes ecclesias reverentiam et auctoritatem obtinuit singularem. Cui enim sic credebatur, sic deferebatur, sic obtemperabatur a Religiosis, a saecularibus, a principibus, a pontificibus ? Sequuntur Throni, quos nimirum inde nomen accepisse cognovimus, quod in eis sedeat Deus. Et sane pulcherrima haec dispositio. Siquidem omni dominatione sublimius est et gloriosius, subjacere Domino. Et quamvis, jam post casum ejus, cum suis utique complicitibus, qui illi similis voluit apparere, caeteros etiam omnes ordines Angelorum certissime suo constet Auctori voluntaria devotione subesse : videatur tamen nonnihil habere proprium, in quibus dicitur residere.

B 20. Maxime tamen hoc observandum hominibus ut ipsi potissimum Deo subditi inveniantur, qui inter homines amplius honorantur. Alioquin va eis, nisi omnem suum illi subjecerint dominatum, nisi suum omnem principatum substituerint Domino dominorum. Va eis qui praeminere et praesidere videntur hominibus, nisi eis sedeat et praesideat Dominus, necessaria siquidem major humilitas, uli fuerit major auctoritas. Quam nimirum in hoc ipso, de quo loquimur, Patre nostro, quanto profundior et purior probavimus, tanto amplius gratulamur, quod beata ejus anima, et in carne posita sedes fuerit sapientiae, quam firma et stabilis, quam quieta et humilis, tantum etiam acceptabilis. Denique tanto etiam arbitramur, quod multo magis jam carne soluta inter illas caelestes sedes meruerit apparere sublimis. Jam vero ubi humilitas ista praecesserit, non inflabit scientia, sed implebit, praesertim si accesserit supereminens gratia charitatis. Sic nimirum locata videtur in tuto scientiae plenitudo, si sustineat eam humilitas, foveat charitas. Unde etiam non immerito octavus et novus ordo Cherubim et Seraphim appellantur, quibus nimirum nominibus in eisdem ordinibus scientiae plenitudo et ardor sive incensio commendatur. Nam Cherubim quidem plenitudinem scientiae, Seraphim autem ardentes, vel incendentes aiunt designare. Quod si credimus ad eundem ordinem pertinere eos, quibus inveniuntur eorumdem interpretationes nominum convenire ; non nos oportet, nec super hoc quidem ordinibus summis atque supremis ambigere, quia beatus Pater et pastor noster locam habeat in utroque.

D 21. Nimirum quam plenus scientia fuerit, usque hodie sciunt qui de plenitudine ejus acceperunt. Quemadmodum autem, vel magis quem supra modum et amando arserit, et alios loquendo accenderit, vos potissimum meministis, qui saepius experiendo praebastis, ut vobiscum, ni faller, tacita cogitatione dicatis : *Nonne cor nostrum ardens erat in sis, dum loqueretur nobis ?* (Luc., xxiv, 32.) Quoties ex hoc auditorio, et qui tepidus forsitan introivit, non medicriter inflammatus exivit ? Ignitum ejus eloquium vehementer : et quis non illud diligeret ? quis non ad illud dilectione flagrarret ? Felix proinde, qui sic in

omnibus et inter omnes requiem invenit; sic Agnum A quæ ad nostram magis profuerint ædificationem, et sequitur quocumque ierit Felix qui sic multiplicium necessaria fuerint ad salutem, æmulari studeamus; meritorum præmia recipit: ut multo magis nihil ei magnifice in eo semper laudantes et glorificantes jam desit in ulla gloria, cui nihil in ulla gratia ante ejusdem salutis auctorem, indulgentiæ concessorem, defuerit. Cæterum super his omnibus divisionibus gratiæ largitorem, gloriæ redditorem Jesum Christum Fraternitatem vestram 1319 admoneo, dilectissimi, sic in ipso tanto, et tam pretioso thesauro gloriarî, ita suæ electionis signa venerari, ut Amen.

EJUSDEM GAUFRIDI

Epistola ad Albinum cardinalem et episcopum Albanensem.

De condemnatione errorum Gilberti Porretani.

Amantissimo patri et domino ALBINO, Dei gratia B Facta est inquisitio secundum prædictum codicem Albanensi episcopo, domini Papæ vicario, frater expositionis super Boetium: ab eodem episcopo requisitum ad manus se non habere respondit. Inventa est tamen apud scholares particula quædam, ubi Gaufridus de Clara-Valle, minimum id quod est.

1. Injunxerat vestra Paternitas venerabili fratri nostro et vestro speciali filio Augustino, ut de mandato vestro mihi imponeret, vobis per epistolam diligenter notum facere qualiter in Remensi concilio, quod dominus papa beatæ memoriæ Eugenius tertius celebravit, super quibusdam capitulis, in expositione Pictaviensis episcopi magistri Gilberti, cognomento Porretani, deprehensis, et reprehensis tractatum, quid et quemadmodum tandem fuerit judicatum. Unde vobis si tardius videor obedire, non miretur vestra Serenitas; quoniam ante vigiliam festivitatis Omnium Sanctorum verbum aliquod parvum vel grande super hoc non audivi. Eadem die stilum et tabulas apprehendens cœpi scribere, quod optarem vobis, si possem, celerius intimare.

2. Eodem igitur anno, quo prædictus pontifex Eugenius Romanæ Ecclesiæ cathedram sedens, non mediocrem primo statim auditu flagitiosis intulit metum, et honestis omnibus e regione fiduciam; magnus quidam vir et bonorum memoria dignus, Arnaldus nomine, et cognomine Qui-non-ridet, in ecclesia Pictaviensi sub prædicto episcopo officium archidiaconale gerebat, non illius adeptus munere, sed ab ejus prædecessore promotus: difficile siquidem talis arbor fructum ejusmodi protulisset. Accidit autem ut ab eodem archidiacono, satis fidei pariter et deserto, super quibusdam capitulis fidei familiariter, ut credimus, ante commonitus, nec acquiescens, in ecclesia demum palam argueretur. Appellatum denique est ad Romanam Ecclesiam, et coram prænominato papa eadem quæstio ventilata: qui in Gallias descendens, utramque partem sibi præcepit in solemnitate paschali Parisius præsentari. Adfuit beatissimus pater noster sanctus Bernardus cum eodem papa in eadem solemnitate Parisius: cui omne negotium Christi, ubicumque eum contigisset adesse, tanquam omnino proprium, nemine super hoc ambigente, protinus incumbabat.

C D

Facta est inquisitio secundum prædictum codicem expositionis super Boetium: ab eodem episcopo requisitum ad manus se non habere respondit. Inventa est tamen apud scholares particula quædam, ubi inter cætera continebantur hæc verba: « Si homo, cui diversa conferre [conferunt] ut sit, præ abundantiam unius formæ, ut puta sapientiæ, sapientia dicitur ipsa, secundum illud: Tu quantus quantus nihil nisi sapientia es: multo magis Deus, cui diversa non conferre [conferunt] ut sit, dicitur esse sapientia sua, bonitas sua, et cætera. » In hunc modum producta est in medium hæc scriptura, et disputabat sanctus Bernardus adversus episcopum, dicens grave verbum et enorme videri; quo dicebatur, diversa non conferre Deo ut sit, quasi conferat unum. Illam quoque similitudinem locutionis emphaticæ procul esse a Deo, nec sicut quilibet hominum sapientia sua dicitur, sed vere et substantive dicam esse sapientiam suam, essentiam suam, divinitatem suam, et non quemadmodum Davus dictus est scelus. Negabat autem episcopus docuisse, vel credidisse aliquando se, vel litteris commendasse, quod divinitas non esset Deus, quod forma vel essentia esset in Deo, quæ non esset Deus; et amplius aliquid faciens, discipulos suos episcopum quemdam Ehroicensium generosum satis, Rothomagensem 1320 archiepiscopum post futurum, Rotoldum nomine, et magistrum Ivonem Carnotensem testes produxit, quod illud dogma non tenuerit, nec crediderit, invitus quidem, ut satis tunc animadvertimus, sed suorum stimulatione compulsus, propter verba tamen libelli sui quæ præmisiimus. Et quia aliud alii asserebant, injunxit ei summus Pontifex, quatenus ante concilium, quod eodem anno in civitate Remorum celebrare proponebat, eundem sibi libellum transmitteret studiose scrutandum, et paratus esset in eodem concilio ad objecta plenius respondere.

3. Accidit autem, ut expositionem illam sæpe dictus dominus Eugenius, ab episcopo sibi directo, venerabili cuidam abbati Præmonstratensi Godescalco de Monte-Sancti-Elegil, qui postmodum fa-